

10 JAAR NATUURPUNT EN HET NATUURPUNT-MODEL:

DE GROEI GEDUID: GEEN TOEVAL, WEL EEN GOED

Nieuwe én oude oplossingen

Zeer recent verscheen van de hand van de in stedenbouwkundige middens zeer bekende professor Maarten Hajer, directeur van het Nederlands Planbureau voor de Leefomgeving, een signalenrapport getiteld: 'De energieke samenleving. Op zoek naar een sturingsmechanisme voor een schone economie'. Hierin schuift hij een nieuwe sturingsfilosofie als oplossing naar voren om grote maatschappelijke problemen in tijden van onzekerheid en vragen rond de traditionele overheidsrol aan te pakken. Een grote groep burgers en bedrijven wil handelen en veranderen om werk te maken van een prettige leefomgeving. Het Planbureau voor de Leefomgeving ziet deze energieke samenleving als kans om werk te maken van de duurzaamheidopgave. 'Een schone economie en een prettige leefomgeving zijn wensen die burgers en bedrijven motiveren. Om deze kracht van de samenleving aan te boren, is het belangrijk burgers en bedrijven zelf een rol te geven. Aan creatieve koplopers namelijk geen gebrek', signaleert het PBL. 'Het is de verspreiding van dergelijke ideeën en de veralgemening van innovaties waar de vernieuwing stukt. De overheid heeft de wijsheid niet in pacht bij het zoeken naar de oplossing voor complexe duurzaamheidvraagstukken. Deze opgave is voor overheden alleen ook veel te groot. De overheid moet de ondernemersgeest en het leervermogen van de samenleving (en dus ook van de geëngageerde burger, die zich kan verenigen) daarom centraal zetten', vindt Hajer.

Aan de groei van Natuurreservaten van niets tot een grote Vlaamse natuurbehoudsbeweging, en later van Natuurpunt na de fusie met de Wielewaal, lag eenzelfde visie en model ten grondslag. Die komt er op neer het algemeen natuur- en biodiversiteitsprobleem te koppelen aan een concrete, ruimtelijke benadering en burgers op te roepen zelf mee verantwoordelijk te zijn voor de natuur en de leefbaarheid in hun omgeving. We geven hen de kans om op een positieve en tastbare manier een herkenbare bijdrage te leveren. Door deze benadering groeien ze in het meedenken, meebeslissen en meedoen. Er wordt geappelleerd aan hun maatschappelijk leervermogen: vertrekkend van hun bekommernis omtrent natuur en landschap kunnen zij terzake experts worden. Mensen worden hierdoor i.p.v. een deel van het probleem een deel van de oplossing, en vormen een cruciaal element van de bewegingsenergie, het maatschappelijk en bewegingskapitaal.

Al doende leren en bijsturen, en mensen kansen geven om zelf mee te werken

Deze 'energieke' benadering gaat uit van al doende leren en bijsturen en niet wachten op een optimale oplossing, want zulke optimale oplossing veronderstelt de perfecte kennis en de perfecte sturings- en machtsmechanismen. Bij de ontwikkeling van het model in de jaren 1970 en 1980 vond Natuurreservaten (nu Natuurpunt) vooral inspiratie in het werk van Philippe de St Mard,

Vrijwilligers nemen verantwoordelijkheid voor het beheer van een gebied in hun omgeving: Velvevallei/Paddepoel. Foto Jules Robijns

DE ENERGIEKE BEWEGING?

OVERWOGEN STRATEGIE GEBASEERD OP EEN KANSENMODEL

Hugo Abts

La Socialisation de la Nature, en in de modellen van Ivan Illich. Ook het werk van de Amerikaanse stedenbouwkundige Jane Jacobs, *The life and death of cities*, was van onschatbaar belang. Hierin werden enige chaos, creativiteit en innovatie als een kwaliteit gezien en werd participierend meedenken een uitgangspunt. Dit frame diende als ondersteuning voor discussies: meanderen van waterlopen versus rechttrekken, natuurlijke chaos (spontaneïteit) in landschap versus ruilverkaveling, spontaan bos met dood hout versus aanplantingen op rijtjes. Hieruit ontwikkelde zich een Natuurreservaten-model dat uitging van responsabilisering, van kansen geven, van waarde geven niet door onmiddellijk iets materieel te veranderen maar doordat mensen zich ervoor gingen inzetten. In honderden voordrachten werd de boodschap uitgedragen: wanneer geëngageerde burgers opkomen voor tot dan toe 'waardeloos' geachte weilanden met natuurpotentie, zoals bij de Zwarte beek of de Langdonken, kunnen die de status krijgen van 'waardevolle' natuurgebieden die de samenleving het behouden 'waard' vindt.

Aankoopbeleid van natuurgebieden, gedreven van onderuit en fundament voor beweging en engagement

Gebaseerd op deze benadering ontstond sinds 1976 - en dit vóór het toekennen in de jaren 1980 van de eerste aankoopsubsidie voor natuurgebieden - het aankoopbeleid. Via projectnummers en via de financiering van lokale natuurgroepen en door middel van giften werd van onderuit een aankoopbeleid als kansenbeleid opgebouwd. Vooraleer de aankoopsubsidie tot stand kwam, waren er al een 20-tal aankoopprojecten en reservatenfondsen per gebied of regio zoals De Maten (project 1), De Zwarte Beek (project 3), de Uitkerkse Polders, het Hageland-fonds (project 14). Misschien is het goed hieraan te herinneren: het aankoopbeleid ging lang de aankoopsubsidie vooraf. Idem dito voor het beheer, gaande van een loutere vrijwilligerswerking via geringe subsidie tot de exponentiële erkende reservaten tot de exponentiële

Aankopen van natuurgebied: beste garantie voor biodiversiteit. Mene-Jordaan, de Vroente. Foto Jules Robijns

Zegbroek: gered voor de toekomst dank zij de inzet van de plaatselijke vrijwilligers. Zie p.10. Foto Staf De Roover

Bosorchissen in Silsombos: Natuur. geeft kleur aan het landschap. Foto Wim Dirckx

sprong in 1999 met het zgn. reservatenbesluit. De echte groei van de professionalisering van het beheer dateert dan ook pas van na 1999. In het model werd steeds uitgegaan van het ‘energieke’ principe: vandaag doen we wat vandaag haalbaar is en wat we met heel wat inzet en mensen aankunnen, maar het haalbare van vandaag mag het perspectief van de toekomst niet in de weg staan.

Dat was het thema van de toespraak begin de jaren 1990 toen Natuurreservaten van minister De Batselier de Prijs van de Vlaamse Gemeenschap kreeg. Het werd aangevuld met de twee principes: ‘overleg waar kan en actie waar moet’ en ‘niets verandert als het niet als onvermijdelijk en door de betrokken doelgroepen als onafwendbaar wordt erkend’. Steunend op een mogelijke inzet van onze ‘disturbing power’ probeerden we als natuurbeweging een interactief én iteratief proces op gang te brengen. We stelden expliciet: ‘enkel in actie komen als we de garantie hebben van het ideale, maakt dikwijls het werkbare en leefbare onmogelijk, laat veel energie en kansen verloren gaan en maakt mensen ofwel machteloos of laat ze opbranden als een strovuur’. Door het vasthaken van concreet engagement aan concrete gebieden en werkingsvelden liet dit model mensen groeien en maakte het engagement tastbaarder en duurzamer. Centraal stond de benadering van de betrokkenen, niet als klanten, maar als meedenkende vrijwillige maar niet vrijblijvende medewerkers die samen Natuurreservaten en later Natuurpunt vormden. Mensen werden aangemoedigd tot mee verantwoordelijkheid nemen, en - zoals in de innovatie- en de ondernemerschapstheorie van Schumpeter - ook gestimuleerd tot ‘social entrepreneurship’ als individu en als afdelingsteam. Inherent aan deze benadering zijn principes als: respect voor diversiteit van meningen, autonomie om zich verantwoordelijk te voelen, zelfdenkend vermogen i.p.v. delegatie van het denken, laat staan delegatie van het doen, decentrale aanpak binnen een globaal kader.

Een aanpak met resultaten

Ontelbare keren is tijdens toespraken op honderden plaatsen in Vlaanderen het woord ‘empowering’ gebruikt. Op een ronde van Vlaanderen in vijf provincies waarbij Natuurreservaten indertijd 1400 man bereikte, werd op deze wijze het klimaat geschapen voor een offensief natuurbeleid. Dit was de voedingsbodem voor het tot stand komen én van de Minaraad met de professionele beleidsondersteuning van BBL, Natuurreservaten en Wielewaal, én voor de totstandkoming van het decreet op het natuurlijk milieu en het natuurbehoud (1997), het natuurvergunningbesluit (1998), het reservatenbesluit met de erkende terreinbeherende

verenigingen (1999), het besluit regionale landschappen met verankering hierbinnen van de erkende natuurverenigingen (1999) en het decreet op de erkenning van de milieuverenigingen (1999).

Een radicaal ‘energieke’ benadering dus: we moeten ons degelijk onderbouwd verhaal ‘Natuur voor Iedereen’ wervend brengen, de maatregelen voorstellen als kansrijk, onvermijdelijk en onafwendbaar en hierbij als beweging ook een dosis ‘disturbing power’ in de weegschaal gooien om tot een oplossingsgericht proces te komen. Dit model ging uit van natuur en landschap als een kans voor een streek, voor een buurt en voor de mensen die hieraan willen meewerken. De nadruk lag ook steeds op subsidiariteit of voldoende autonomie om het creatief denken en werken van medewerkers te bevorderen. Subsidiariteit tussen vrijwilligers, beheerteams, afdelingen, regionale verenigingen en het centrale Natuurpunt-kader was een punt dat ook in de fusiegesprekken (1999-2001) tussen Natuurreservaten en De Wielewaal een prominente plaats kreeg. Om de subsidiëring van de aankopen door natuurverenigingen te motiveren zoals het nu in het decreet staat, werd het paradigma ‘socialiseren door privatiseren’ gelanceerd, wat tot boeiende discussies leidde omdat aanvankelijk zowel ACW als sp.a grond als een staatszaak zagen. Het decreet en het besluit zijn doordeesemd van dit idee van publieke dienstverlening door lokaal gedragen maatschappelijk engagement vanwege mensen die natuur willen veilig stellen als een gemeenschapsgoed. Niets is krachtiger dan de overtuiging van betrokken mensen die belangeloos voor iets opkomen.

Natuur geeft kleur aan het landschap, inzet voor Natuurpunt geeft kleur aan je leven.

Dit is de slagzin waarmee Natuurpunt Oost-Brabant een aantal jaren geleden bewust appelleerde aan het engagement van mensen die zich voor natuur positief willen onderscheiden. Bij het opstellen van de missie van Natuurpunt is dit model vertaald en verbreed naar natuurstudie, natuurbeleving en beleidsbeïnvloeding, samengevat in de slagzin ‘Natuur voor Iedereen’. Wie de groei van Natuurpunt wil begrijpen kan niet zonder enig inzicht in de hierboven beschreven filosofie en model. De vraag is: hoe moet het hiermee in de toekomst? Ongetwijfeld zullen er aanpassingen nodig zijn om tot een evenwicht tussen beweging en een intussen professioneel geleide organisatie te komen. Belangrijk is echter dat de sterkten behouden blijven en het bewegingskapitaal verder ontwikkeld wordt.

Zo definieerden onlangs de regionale verenigingen binnen Natuurpunt zichzelf als elkaar ondersteunende lerende netwerken met een grote autonomie, gericht op het interactief werken en samen ervaringsgericht leren. Sleutels zijn: beroep doen op maatschappelijk leervermogen, geëngageerde groepen als de hefboom beschouwen voor een elkaar ondersteunende groei, ontwikkelen van maatschappelijk kapitaal dat gevormd wordt door al deze mensen, die we niet als klanten maar als actoren en 'producerend' deel van het netwerk benaderen en aanspreken. Appelleren doen we vanuit waarde(n), waarde geven, waardering krijgen en het samen laten groeien naar versterking van publieke of maatschappelijke doelen, waarbij de inzet op deze manier ook een deel kan zijn van een traject van zelfontplooiing van mensen. De mensen zijn dus de energiebron.

Wat onderscheidt Natuurpunt van een agentschap of een overheid?

Of van een andere terreinbeheerder?

De radicaal 'energieke' benadering gaat er vanuit dat de mensen zelf de kansen zijn en dat we deze mensen kansen willen geven om samen stap voor stap bij te dragen aan een positieve ontwikkeling. Meer dan het (noodzakelijk) vaktechnische onderscheidt dit ons van een overheid, een agentschap of andere organisaties. Het vertrekt van een ander of deels aanvullend denk- en stuurmechanisme met andere beleidscycli en verschilt grondig van een bestuurscentralistische kijk op organisatie die nauwelijks of niet kan mobiliseren.

Eén voorbeeld: een affiche die al naar de drukker was vertrokken met de tekst: 'Natuurbeheer ons vak' werd teruggehaald om de tekst te vervangen door 'Natuurbeheer onze inzet'.

Gelukkig zien we in de maatschappij op vele plaatsen dingen bewegen vertrekkend van een analoge benadering. De stad Gent die initiatief neemt op vlak van gemeenschapsontwikkeling in buurten zoals de Brugse Poort en van omgang met het publiek domein zoals de Groene Vallei, Pierkenspark, Boerse Poort e.a., de groepen die samen volkstuintjes uitbouwen enz. doen dit vanuit een gelijkaardig concept. Recent ook in Aarschot met een breed opgezette participatie rond de invulling van het Ruimtelijk Uitvoeringsplan 'De Torens' en de Kapittelberg. Er leven dus elders analoge ideeën om de maatschappelijke cohesie, de betrokkenheid en het welbevinden van de mensen te bevorderen.

Succes uit het verleden: geen garantie voor de toekomst maar wel een kompas voor leiderschap en een hefboom voor de energieke vereniging

Succes uit het verleden is geen garantie voor succes in de toekomst, maar kan wel een leerschool zijn. Als Natuurpunt en de Natuurpunters op basis van het bovenstaand model in het verleden bij de innovatoren waren, dan moeten we bekijken hoe we deze ingesteldheid van vernieuwers en sociale entrepreneurs ook morgen kunnen meenemen om leiderschap en disturbing power te genereren op gewestelijk, provinciaal, regionaal en lokaal niveau. Dit om een bijdrage te leveren aan 'Natuur voor Iedereen' en om van Natuurpunt meer dan ooit de energieke vereniging van Natuurpunters te maken die ijvert voor natuur voor de toekomst en een toekomst voor natuur.

Tafelbos: de Natuurpunters van Lubbeek overtuigden hun gemeentebestuur om de veiligstelling van dit gebied en de biodiversiteit financieel te ondersteunen. Zie p. 18. Foto Benny L'Homme

